

Törekvések egy erdélyi múzeum alapítására.*

I.

Az erdélyi tudományos egyesületi törekvések közül az a legrégebb, a melynek a XVI. század elejéről *Sodalitas Septem-castrensis* neve maradt reánk. Élete rövid volt, iránya — úgy látszik — akadémikus akart lenni, mint társáé, a Dunai Tudós Társaságé s nevén kívül nem maradt állandó nyoma.¹ Utána a XVI. század politikai küzdelmei, vitái és vallásharczai dúltak Erdélyben s éppen a magyarságot szakgatták legtöbb felé. Az ország nagy létharczai s a sokféle felekezet gyakran kicsinyes küzdelmei közt nagy, egyesítő tudományos gondolatok nem keletkeztek. Külső és belső viszonyok egyaránt nem kedveztek ilyeneknek. Így múlik el a XVII. század is.

Az önálló nemzeti fejedelemség megszűntével a külső harcokat béke váltja fel s változik a belső élet is. A vallásos kérdések helyébe lassanként gazdaságiak és nyelviak nyomulnak. Ébred zsibbadt álmából a nemzeti érzés s világosodik, hogy nem vagyunk elég erősek. Erőink kifejtésére egyesülés szükséges. Az anyaország és Erdély magyar ifjai a XVIII. század dereka után a királyi testőrségben már együtt lépnek fel elmaradt irodalmunk elővitelére. A testőrségben *Bessenyei* György,² Erdélyben — tőle függetlenül és előbb — *Bod* Péter fölvetik az akadémia eszméjét.

Bod szerepe azonban még olyan, mint a hajnalcsillagé, mely maga fényes, de az éjt nem teszi azzá s csak előjele a bekövetkező világosságnak. Erdélyben korának úgyszólván egyedüli szélesebb látókörű és sokoldalú írója. Érezte nyelvünk elmaradottságát s kétségkívül a gyűjtemények hiányát is. Az utóbbiakban Bethlen Kata, majd a nagyenyedi református kollégium

---

* Az *Erdélyi Nemzeti Múzeum* megalapításának történeti előzményei meszszebbre nyúlnak vissza, mint a hogyan első pillanatra látszik. E törekvések szinte száz esztendő töltenek be s élénken igazolják, hogy az erdélyi magyarság művelődési politikájának öntudata mily régen élt s mily nehezen tudott intézményeiben megvalósulni. Ez a tanulmány a múzeum előzményeit adja és bevezetésül szolgál annak legközelebb megjelenő történetéhez.
Szerk.

¹ Döbrentei Gábor: A magyar tudós társaság történetei; A magyar tudós társaság Évkönyvei I. k. 4. l.

² A *Holmiban* 1779-ben, a *Jámbor szándékban* 1781-ben.

könyvtára nagyjában kielégítették szükségleteit, de a nyelv művelésére már 1760-ban kifejezi az Isten vitézkező anyaszentegyháza történetének előszavában más nemzetek példájára *egy tudós emberekből álló magyar társaság* felállításának szükségét.¹ Csakhogy Erdélyben kivánságával egyedül állott s igaza van *Szilágyi* Sándornak, a ki az eszme visszhangtalanságát az irodalom és irodalmi kör hiányában találta.²

Ennek az akadémiai eszmének fölvetésével egy időben feltűnik a múzeális gondolat némi csirája is. *Hermányi Dienes* József nagyenyedi református pap már történelmi forrásgyűjteményt állít össze. Még nem közgyűjtemény, de már gyűjtemény. Ezt örökli, gyarapítja és ebből dolgozik *Benkő* József, a *Transsylvania* írója. Ugyanekkor a fiatal gr. *Teleki* Sámuel külföldön, tanulmányai közben végigjárja az útjába eső gyűjteményeket s ott szerzi később alapított könyvtárához az első indítást, a tapasztalatokat és az első könyveket.³

Sajátságos, hogy ugyan ő midőn gr. *Batthyány* Ignác erdélyi római katolikus püspök később, 1785 szeptember 15-én egy erdélyi tudós társaság felállítására tervet közölt vele, ez iránt elég hidegen⁴ s csak udvarias, támogató ígéréssel maradt. A *Batthyány* terve aztán nem sikerült.⁵

Hat évvel később, az 1791-iki országgyűlésen az akadémiai eszmét az ország rendjei indítják a megvalósítás útjára. A múzeumé még akkor is csira s csupán a *Zágoni Aranka* György buzgó izgatásai után megalkult nyelvművelő és az erdélyi történeti kéziratokat kiadó társaság mozgalmainak és működésének következményeként fejlődik ki rendre jobban.⁶

Aranka György nyelvművelő társaságának tervezetében csak egyetlen gyűjtemény: a magyar könyvtár szerepel. Midőn azonban az országgyűlés a gondolatot elfogadta, a nyelvművelésnél szélesebb alapot tűzött ki s a kiküldött országgyűlési bizottmány ily értelemben bővítette munkálatát. Ebben már ott találjuk a könyvtárt és gyűjteményeket, képek, pénzek, címek, feliratok, régiségek gyűjtésének kijelölt célját, tehát a *múzeum* gon-

¹ Id. műve 8. és 9. l.

² *Szilágyi* Sándor: Az Erdélyi Múzeum előzményei; Budapesti Szemle 1859-iki VII. k. 325—27. l.

³ Gr. *Teleki* Sámuel erdélyi kancellár 1759—63. úti naplója. Sajtó alá rendezte ifj. *Biás* István. (Marosvásárhely, 1908.) Dr. *Imre* Sándor előszava LXIII—LXVII. l.

⁴ Gr. *Kemény* József szerint személyes antagonizmusból. Alább id. cikke 408. l.

⁵ Gr. *Kemény* József: Erdélyi tudományos igyekezetek (Új Magyar Múzeum 1855-iki 401—408. l.) és gr. *Kuun* Géza: Erdélyi tudományos igyekezetek (Erdélyi Múzeum 1900-iki évf. 1. és 5. l.).

⁶ *Aranka* György törekvéseinek vázolásában a következő forrásokra támaszkodtam: *Döbrentei*: A magyar tudós társaság története 32—36. l. *Szilágyi*: Az Erdélyi Múzeum előzményei; Budapesti Szemle 1859. VII. k. 326—36. l. *Jakab* Elek: *Aranka* György és az erdélyi nyelvművelő és kéziratkiadó társaság. (Különösen a III—IV. fejezet.) *Figyelő* 1884-iki XVI. k. 256—277. és 341—360. l.

dolatát. A párhuzamosan alakult erdélyi történeti kéziratokat kiadó társaságnak már céljainál fogva is gyűjteménye kellett hogy létesüljön és lett is.¹ A múzeumi gondolat tehát tényekben erősödött.

A nyelvmívelő társaságról azonban a rendek hiában hoztak törvény-czikket. Az uralkodó nem erősítette meg, hanem visszaküldve, az a rendszeres bizottmány elé került s itt a szászok faji és művelődési féltékenykedése országos támogatással való létesítését megakasztotta.

Aranka most magánúton próbálta tervét megvalósítani s így adta be 1793 december 3-án egy magyar nyelvmívelő útkészítő társaságnak alapszabályait gr. *Bánffy* György kormányzónak, a ki a felajánlott elnökséget elfogadva, helyettesítésére a Marosvásárhelyen megalakult társaságba gr. *Teleki* Mihályt nevezte ki. A társaság gyűléseket tartott; 1794 augusztus 1-én körlevélben szólította pártolásra az erdélyieket, némi könyv-, oklevél- és régiséggyűjteményt létesített s 1796-ban kiadta egy kötetben munkálatai első darabját. A következő évben Aranka gyűjtő útát tesz, de a szétforgácsolt erők akadémikus jellegű munkálkodása rendre mind kevesebbre apadt s végre 1810-ben a pénzhiány és a Főkormányzók bürokratikus beavatkozásai a társaságot 18 éves múlt után megszüntették.

Marosvásárhelyen a Királyi Tábla személyzete, a református kollégium tanári kara és a télire oda húzódó vidéki főúri családok alkották azt a kört, melyre a művelődési mozgalmak támaszkodhattak. Kolozsvárt a főkormányzók tisztikara, a katolikus, református és unitárius líceumi, teológiai és középiskolai tanárok s a telelésre beköltöző előkelő világ szolgáltatták a tudomány és irodalom barátait. Az utóbbiak kivált az országgyűlések idején, de máskor is, jóval számosabban voltak, mint Marosvásárhelyt.

A személyi viszonyok Kolozsvárt kedveztek inkább, míg Marosvásárhelyt 1798 óta ott volt a művelődés szolgálatára a szép *Teleki*-könyvtár. Az állandó munkálkodás tárgyi és személyi feltételei tehát egymástól távol, külön állottak, pedig a sikert erősebb, központi tömörülés nélkül nem lehetett biztosítani.² *Döbrentei* Gábor azt mégis megkísérelte.

Döbrentei, mint gr. Gyulay Lajos nevelője, 1813-ban költözött Kolozsvárra. Kört teremtett maga körül, szállása koronként az irodalom- és tudománybarátok találkozóhelye lett, 1814-ben megindította az *Erdélyi Múzeumot* s ennek nyomán új életre kelt az akadémia, az erdélyi tudós társaság eszméje.³ Előbb a nyelvmívelő társaság felélesztésére gondolva,

¹ V. ö. *Jakab Elek* hivatkozott cikkét, *Figyelő* XVI. k. 351. l.

² Ezt a nehézséget az Aranka-féle társasághoz beadott egyik tervezet úgy akarta legyőzni, hogy a társaság 3 szakba csoportosítandó működését Marosvásárhely, Kolozsvár és Nagyenyed közt kívánta megosztani. *Jakab Elek* id. cikke; *Figyelő* XVI. 269. l.

³ *Döbrentei* működése vázolásához forrásaim: A magyar tudós társaság történetei 42—45. l. *Szilágyi* id. cikke a *Budapesti Szemle* VII. 336—341. l. és gr. *Kuun Géza* id. cikke; *Erdélyi Múzeum* 1900-iki évf. 76—81. l.

Kilyéni Székely Mihály táblaelnök és *Cserey* Miklós táblai ülnök Döbrenteit Marosvásárhelyről ily értelmű tervezet készítésére szólították fel. Ő öt szakosztályra osztva ki is dolgozta a társaság tervezetét, melynek akadémikus jellege volt.

Költségvetést csinált, megnyerte a főkormányzó támogatását s ezen az alapon 1818 július 21-én Marosvásárhelyt gr. *Teleki* Pál elnöksége alatt népes gyűlést tartva, az alaptervezetet kiadták egy bizottságnak. Számba vették anyagi erejüket s mintegy 30.000 forintnyi alap kilátásával a Kolozsvárra birtokvizsgáló székre nagy számban összegyűlt főnemesség jelenlétében jó alkalomnak ítélve, ott 1819 május 25-én felhívást bocsátottak ki. A főkormányzó május 26-ra megadta a gyűlésre az engedélyt s azon a napon itt a Döbrentei tervezetét elfogadva, gr. *Teleki* Pál elnökségével megalakult a tisztikar. Az első választott tagok Kolozsvár íróvilágából kerültek ki s *Petrichevich-Horváth* Károly az Aranka-féle nyelvművelő és történetkedvelő társaságok gyűjteményeinek — melyeknek elhozatalát Marosvásárhelyről elrendelték — ingyen szállást ígért. Pénzalapot is gyűjtöttek s megkezdték a tudományos munkálkodást, de az udvari kancellária beavatkozására az alapszabályok megerősítéséig a további üléseket megtiltották. Az alapszabályokat aztán fölterjesztették, megerősítésüket sürgették is, de az soha sem történt meg s így az ügy megbukott.

II.

Ezektől függetlenül, a tisztán múzeumi gondolatot Erdélyben évek múlva először *Böloni Farkas* Sándor veti fel 1829-ben. Gróf *Lázár* László kancellárhoz azon év januárius 28-án benyújtott tervezete vázlatos, de céltudatos múzeumi program. A Főkormányzóság szolgálatában élve, jól ismerte a pénzügyi nehézségeket s azokkal számolva, szerény alapokra akart építeni. Tervéhez az alapeszmét a Főkormányzóságnak a nyomdai köteles példákra való rendelkezése nyújtotta s az egész múzeumot egyelőre költség nélkül szerette volna létesíteni. Bizonyára arra gondolt, hogy a már létesült intézetre, ha megérdemli, majd ad költséget az ország. Minden erdélyi nyomda 5 köteles példájából egyet az Erdélyi Nemzeti Múzeum alapítására és gyarapítására szánt, egyet pedig a pesti nemzeti múzeumra, hogy a költségnövekedés elvénél fogva a Magyarországi Helytartótanács intézkedésére az anyaországi nyomdák is egy-egy példát juttassanak az Erdélyi Múzeumnak. Ide szánta a magyar nyelvművelő társaságnak a liceum könyvtárába letéteményezett gyűjteményeit, a különféle iskolai könyvtárak remélhető duplumait s a liceum könyvtárában haszon nélkül levő, Bécsből küldeni szokott képgyűjteményeket. Gyarapodást remélt a magánosok tárgyi és pénzügyi adakozásától, a könyvnyomtatók, könyvkereskedők és könyvkötők ajánlataitól, s a Magyar Nemzeti Múzeum csere útján megszerezhető duplum-

anyagából. Költségekre nézve csupán a könyvkötetést tartotta különösen szükségesnek s erre módot is ajánlott, helyül pedig az országgyűlés terme felett levő üres termet javasolta.

A vezető köröket azonban még ennyire szerény terve sem nyerte meg. Márczius 18 án már elpanaszolja egyik barátjához intézett levelében, hogy tervével nem boldogult s hiában biztatta később őt ebben az ügyben Döbrentei is.¹ Kedvét veszítve, végképpen letett értékes gondolata megvalósításáról.²

Pedig már ekkor az elvetett magvak csiráztak, sőt néhol kikelték és virágokat hoztak. Gyulafehérvárt, Marosvásárhelyt 1798-tól, Nagyszebenben 1802-től nyilvános könyvtárak éreztették áldásos hatásukat. Országszerte nőttön-nő a tanulás, önmívelés és az alkotások vágya. Érlelődik a múzeum kérdése is. A kolozsvári magyar lapok — kivált a Nemzeti Társalkodó — minden évfolyamukban hoztak utazásokat, honismertető cikkeket s felhívták a figyelmet pusztuló emlékeinkre. Nagyajtai Kovács István 1840-ben és 41-ben Kolozsvár falai és bástyái felíratainak közlésével általános érdeklődést kelt. Vágy támad a pusztuló emlékek megőrzésére. A harminczas évek folyamán Erdélyszerte kaszinók alakulnak. Ezek könyvtárakat létesítenek s a kolozsvári kaszinó régipénz-gyűjteményt is alapít. Kolozsvárt mind érezhetőbb a közkönyvtár hiánya s ez az, a mi egyeseket arra indít, hogy könyveiket közhasználatra bocsássák. Előbb a kaszinó könyvtárába kerülnek így könyvek, majd gr. Kemény József és Sámuel nagyobb alapításra, a gr. Széchenyi Ferencz által 1802-ben mutatott példa után, múzeumra gondolnak.

1837-ben volt legegőbb szó arról, hogy *Kemény* József gróf könyvtárát közczélra szánta.³ A művelődés barátai mindnyájan örvendtek a hír hallatára, de a múlt sikertelen kísérletei miatt bizalmatlansággal gondoltak arra, hogy a szép tervet kivitelében a körülmények meggátolhatják. 1840-ben újra híre kelt, hogy Kemény József könyvtárát a szintén Gerenden lakó unokatestvére, *Kemény* Sámuel gróféval együtt beszállítják közhasználatra Kolozsvárra.

Erdélyben rég eltelt a gr. Teleki Sámuel, gr. Batthyány Ignác és br. Brukenthal Sámuel ideje. Az elmúlt évtizedekben közczélra nem történt nagy áldozat. Az emberek már elszoktak tőle s kételkedve várokoztak a fejleményekre. A két Kemény azonban 1841 februárius 24-én egyetlen tettel eloszlatoft minden kételkedést. Azon a napon írott levelükben ugyanis Küküllő vármegye összegyűlt rendjeinek ünnepélyesen bejelentették, hogy a legközelebbi országgyűlésen könyv-, kézirat- és ásványgyűjteményeiket a

¹ Jakab Elek: Bölöni Farkas Sándor és kora, Keresztény Magvető 1870. évf. 241—334. l. A múzeum kérdésében a 304—309. lapokon ír.

² E kérdésre átkutattam 1829-től 1842-ig, Farkas haláláig az összes erdélyi magyar lapokat, de a múzeum gondolatát 1841 előtt sehol sem vetik fel többet.

³ Nagyajtai Kovács István: Az erdélyi magyar nemzeti Múzeum ügyében 3. l.

Kolozsvárt állítandó *Nemzeti Múzeum* alapjául ajánlják fel s arra kérték a vármegyét, hogy mivel ilyen intézmény szervezése, állandó fentartása, kezelése és továbbfejlesztése csak biztosított országos támogatással történhetik: a megye rendei vegyék pártfogásukba az ügyet s ajánlják figyelmébe a többi törvényhatóságnak is.¹

Küküllőmegye rendei éppen tisztújításra készültek. A választás elveiben azonban nem tudtak megegyezni s eredménytelenül oszlottak el. A Kemények levele tárgyalásra sem került s gr. *Teleki* Domokos főispán visszajuttatta azt küldöiknek, a kik most ifj. gr. *Bethlen* János útján Kolozs megye rendeihez nyújtották be s az *Erdélyi Híradó* márczius 9-én egész terjedelmében közölte azt.² Így tudomást vett róla a többi lap s ezek útján a közönség is.³ Az alapítás szándékában nem lehetett többé kétség s a kivitelre a mozgalom megindult. Márczius 16-án megszólalt az első visszhang gróf *Gyulay* Lajos levelében, melyben 1890 darabból álló jól rendezett ásványgyűjteményét ajánlotta az alapítandó múzeumnak s azt a helyes meggyőződését fejezte ki, hogy a törvényhatóságok pártolása legjobban így előre tett ajánlatok útján remélhető.⁴

A felébredt érdeklődés hatása alatt, a nagy áldozatok első pillanataiban, *Kolozs* vármegye volt az a törvényhatóság, mely a múzeum szükségességét érezve és megértve, az alapítás eszméjétől ihletve, márczius 29-én hozott határozatával a hivatalos Erdélynek a múzeumi mozgalomban irányt jelölt. A megye köszönetét fejezte ki a két Keménynek.⁵ Elhatározta, hogy a legközelebbi országgyűlésre küldendő követeit arra a törekvésre utasítja, hogy az ország rendei ne csak elfogadják az ajánlatokat, hanem „*az alapítást csak kezdetnek tekintve, az egész intézetet pártfogásuk alá vegyék és a nemzet egyesített erejével állítsanak a célnak minden tekintetben megfelelő nemzeti könyvtárt és múzeumot*“, s lelkes főjegyzőjének, *Szentiványi* Mihálynak tollából a kérdést mélyen átértető köriratban szólította pártolásra a társtörvényhatóságokat.⁶

¹ Mult és Jelen 1841 márczius 12-iki 20. sz. 155—156. l.

² A közgyűlésről l. *Erdélyi Híradó* márczius 5-iki 19. sz. Mult és Jelen márczius 5-iki 18. sz. 139. l. Téves Szilágyi Sándor az az állítása (Budapesti Szemle 1859. VII. 342. l.), hogy a levelet felolvasták. A levél sorsáról az *Erdélyi Híradó* 1841 márczius 23-iki 24. sz. *Bethlen* János szerepéről u. o. a márczius 30-iki 26. sz. 101. l.

³ Vasárnapi Ujság 1841. márczius 14-iki 358. sz. 173—174. l.

⁴ *Erdélyi Híradó* 1841 márczius 16-iki 22. sz. Mult és Jelen márczius 19-iki 22. sz. 171. l.

⁵ Közölve az *Erdélyi Híradó* 1841 április 2-iki 27. sz. 106. l.

⁶ *Szentiványi*, ki *Brassai Vasárnapi Ujságjában* is a fölvilágosodás, a népnevelés és az Unió egyik leglelkesebb harczosa volt, a múzeumot és a vele kapcsolatos könyvtárat a közmiveltetés és az általános ismeretterjesztés eszközeként tekinti s ezért a kor egyik legsürgetőbb kívánatának tartja; *Erdélyi Híradó* április 2-iki 27. sz. 105—106. l.

Ezek — élükön a székelyekkel — egymás után mozdultak meg. *Csikszék* április 20-án, *Udvarhelyszék* május 22-én, *Háromszék* május 27-én, *Marosszék* június 15-én tartott közgyűlésükön pártolólág foglaltak állást az ügyben. *Doboka* vármegye október 26-iki közgyűlésén választott követei utasításába beléfoglalta, hogy a már tett ajánlatok őrzésére és megóvására szükségesnek látja a múzeum- és könyvtár-felügyelői hivatal felállítását, sőt tovább menve, erre az állásra *Szász* Károly nagyenyedi tanárt, a jeles író és szónokot ajánlotta az országgyűlés figyelmébe.¹

A lapok közötték a határozatokat, fentartották és élesztették az érdeklődést. A múzeum gondolata az egész erdélyi magyar értelmiséget foglalkoztatta. A *Nemzeti Társalkodó* egyik írója fölvetette a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár Kolozsvárra költöztetésének eszméjét s az iránt puhatolózott, hogy mi módon lehetne a keletkező könyvtárnak és a szükséges történelmi adatoknak szerzését megkönnyíteni úgy, hogy a duplum-adományok ne tengjenek túl s mégis mindenki áldozhasson.² Akadt újabb adomány is. *Kolozsváry* Pál, a dobokamegyei gorbói járás szolgabírája a Kemény grófokhoz intézett levelében felajánlotta öreg édesatyjának szaktudománya művelésére, külföldi tartózkodása alatt szerzett 269 darab könyvét,³ a *kolozsvári kaszinó* pedig közgyűlésén kijelentette, hogy a múzeum megvalósítását örömmel fogja pártolni.⁴

*

Ezalatt a követválasztások 1841 őszén lefolytak s november 15-én Kolozsvárt megnyílt az országgyűlés, a mely törekvéseiben és bajaiban egyaránt utódja volt az előzőknek. Estei Ferencz Ferdinánd távozása és az 1837-iki szebeni országgyűlés után a magyarság némi nyereségének lehetett tekinteni, hogy a rendeket Kolozsvárra hívták össze; de a nagyobbára aulikus és maradi királyi hivatalosok nagy száma most is illuzóriussá tehetette

¹ Udvarhelyszék rendeinek levele a múzeum ügyében gr. Kemény Józsefhez és Sámuelhez *Nemzeti Társalkodó* 1841 május 28-iki 22. sz. 172—73. l. — Említve a *Mult és Jelen* 1841 június elseji 43. sz. 338. l. — A székek közgyűléseiről: *Erdélyi Híradó* június 15-iki 48. sz. 189—190. l. és június 29-iki 52. sz. 205. l. Vasárnapi *Ujság* 1841 június 20-iki 372. és 396. l. *Doboka m. Erdélyi Híradó* október 29-iki II. félév 35. sz. 136. l. A Kemény grófok nyilatkozata ez ügyben *Erdélyi Híradó* 1841 november 9-iki 38. sz. 145. l.

² G. (Gál László?) Felszólítás, *Nemzeti Társalkodó* 1841 május 21-iki I. féléve 21. sz. 160. l.

³ *Erdélyi Híradó* 1841 márczius 4-iki 18. és 19. sz. 107. és 113. l. Levelének eredetijé Mike Sándor gyűjteményének Jakab Eleknél maradt részével a székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtárában, honnan Péter Lajos könyvtáros szíveségéből használhattam s az *Erdélyi Múzeum* levéltára részére lefényképeztethette. Közölve az *Országgyűlési Jegyzőkönyv* 331—332. l. A könyvek száma ott sajtóhibából 700 a 200 helyett. Szilágyi is tévesen mond 296 darabot; *Budapesti Szemle* 1859. VII. 342. l.

⁴ Augusztus 10-én tartott II. félévi közgyűlés. *Erdélyi Híradó* 1841. II. féléve augusztus 17-iki 14. sz. 53. l.

minden olyan akarat megvalósítását, mely nem felülről indult ki, vagy ott nem volt kedves. Az 1690 óta politikai önállóságában rendszeresen sorvasztott Erdély, ha későn is, belátta megkötött és beteges helyzetét s azt, hogy alkotmányos jogait a hatalom túlkapásai ellen nem tudja megvédelmezni és újakat nem szerezhet. A Kolozsvárt kiadott magyar lapok az átalakulásra évek óta készítették elő a talajt s mivel a cenzura művelődési és közgazdasági kérdésekben volt a legelnezőbb: a Nemzeti Társalkodó s még inkább a Vasárnapi Ujság ezt a két tért teljesen kihasználták ugyan, de gyakorlati eredményt vajmi keveset értek el. Az anyaország politikai küzdelmei itt is éreztették hatásukat, de Erdély jobbjai az uniótól várták a változást. Az országot csak ez tehetné volna igazán képessé arra, hogy a régi muni-czipiális szerkezet és az országgyűlés régi jogköre visszaállításáért folytonosan megújuló, erő- és időpazarló küzdelmeiről, sérelmi politikájáról letegyen s az anyaországban a félszázados harcok után körülbástyázott alkotmány védelme alatt előrehaladjon. Azonban a partikulárizmusra viszonyaiknál fogva mindig hajló erdélyiek között az unió gondolatának még érlelődnie kellett s a kormánynak a reá irányult törekvésektől 1837 óta sikerült engedményeivel és taktikájával elvonni a figyelmet. A sima modorral és pillanatnyi előnyökkel félrevezetett erdélyiek nagy részében az a hit támadt, hogy az unió nem nélkülözhetetlen feltétele boldogulásuknak és haladásuknak. E mellett azonban az anyaország mozgalmainak hatása alatt ösztönszerűen az egyesülés útját készítik elé vagy könnyítik meg, midőn kicsinyben és bizonyos mértékig állandóan elmaradva, a célokban az anyaországot követik.

Az 1841—43-iki országgyűlés igen érdekes bizonyosága ennek.

Magyar, nemzeti irányú reformokat kezd. Hivatalos nyelvvé akarja tenni a magyart. Ezen a nyelven kívánja készíttetni a törvényeket, királyi leiratokat, a kormányzások és törvényhatóságok levelezéseit. Csak a szászoknak akarja megengedni, hogy tetszés szerint a magyar vagy a latin nyelvet használják. A magyart szeretné az iskola és az egyházi igazgatás nyelvének is s itt is csak a szászoknak engedne kivételt. Új nemzeti intézményeket óhajtana állítani, a létezőket erősíteni kívánja. A három politikai nemzet közül a magyar és székely megértve és átérezve a közös érdekeket, összefog és együtt küzd, míg a szászok önzően és féltékenyen a törekvések útjába állva, gátat vet azok elé. Az egykamarás országgyűlés túlnyomó magyar többségével szemben csekély kisebbségének a kuriális szavazással szeretne több súlyt biztosítani. Követei rendkívül óhajtának érvényesülni. Nemcsak fajukat és kulturájukat féltik, hanem az előbbiért az udvarban bízva és arra támaszkodva, irigyen ellene szegülnek a magyar művelődés intézményes biztosítására a hosszú tespedés után tett kísérleteknek.¹

¹ Az országos viszonyokra v. ö. a Szilágyi-féle milleniumi történet IX. kötetében Ballagi Géza jellemzését: A nemzeti államalkotás kora 681—693. l.

Ezek közé tartozik a múzeum ügye is. A harc éppen e körül a leghevesebb. Az ellentétek itt élesednek ki teljesen, a viták itt mérgesednek el s az országgyűlésről a megmérkőzött felek be nem gyógyult sebekkel távoztak.

Kétségtelen, hogy 1841 végétől odáig, míg a múzeum eszméje törvénytervezetté fejlődhetett, elég idő volt arra, hogy az országgyűlésen a közvélemény kialakuljon mellette. Az erdélyi míveltebb közönség legalább a kaszinókba járó pesti lapokból ismerte a magyar nemzeti múzeum kulturális fontosságát s koronként szóltak arról az erdélyi lapok is.¹ Az országgyűlés kebelében sokan voltak, a kik külföldön járva nagy múzeumokat láttak. A Főkormányzók hivatalnoki karában ott élt még Bölöni Farkas Sándor, a régi múzeumi tervezet szerkesztője, ott volt a történetíró Nagyajtai Kovács István, Kemény József gróf bizalmas embere. Mindezek úgyszólván naponta vendégei voltak a kaszinónak, hol a közérdekű kérdéseket s köztük a múzeumot szívesen tárgyalták és így a kolozsvári személyi és társadalmi viszonyok a múzeumnak mindenként kedveztek. Számot kellett azonban vetni azzal az elmaradottabb és szűkebb látókörű felfogással is, mely a múzeumot fényűzésnek tekintve, felállítását csak annyiban óhajtotta, a mennyiben a tervezett országgyűlési terem, kormányzó palota és színház érdekében teendő áldozatok engedik. A fontosságot ez a felfogás sem tagadta, de a sorrend kérdésében elsőbbséget adott az előbbieknél. Így arról nem lehetett kétség, hogy az országgyűlés a két Kemény és Gyulay Lajos gróf ajánlatát elfogadja, csak a megvalósítás ideje és az intézkedések természete volt kérdéses. Éppen ezért egységesebb közvélemény kialakítására, a közönség bő tájékoztatására, meggyőzésére, de különösen az országgyűlésnek egységes, tervszerű előkészítésére még szükséges volt a sajtó munkája. Ebben *Gebbel* Frigyes Szózata és *Nagyajtai Kovács* István röpirata tették meg a nagy szolgálatot. Mindkettő újra összefoglalja a múzeum céljait és feladatait s Kovács István 1841 januárusában megjelent röpirata vezérkönyve az országgyűlés későbbi múzeumi gondolatainak.

*Gebbel*² a múzeum célját abban látja, hogy:

1. az ismeretek szerzésére a legjobb segédeszközöket nyújtsa;
2. az irodalommal bíró nemzetek klasszikusait adja közhasználatra;
3. az ország s kivált annak múltja ismeretét a források összpontosításával eszközölje és

¹ Erdélyi Híradó 1835. évf. 247. l.

² Szózat a hazai múzeum alapítása ügyében. Erdélyi Híradó 1842. Különnyomatban is terjesztették. Számos ilyen példája maradt fenn. Egyik ilyen röpirat oda van köttetve Kovács István röpiratának az Erdélyi Nemzeti Múzeum tulajdonát képező példája végéhez. Kettő van Mike Sándor székelykeresztúri gyűjteményében is.

4. gyűjteményeivel az ízlés fejlesztésére és az iparágak emelésére szolgáljon.

Ezekre a Kemény-grófok ajánlatában az alapot megtalálja, de a múzeum felállítására alkalmas helyet, személyzetet s a fejlesztés biztosítását kívánja. Épületül a főtéri Bánffy-házat képzei legalkalmasabbnak, a személyzeti kérdést külön szabályzattal tartja megoldandónak, csak a fizetés kérdéséhez szól érintőleg. A múzeumi gyűjtemények gyarapításához a múlt könyvtári példái alapján a legjobb reményeket fűzi. Számít a néhány évvel előbb a kolozsvári kaszinónak tett könyvtári ígéretek beváltására és átvételére, nevezetesebb hazai gyűjtemények egyesítésére, az egyeseknél levő műtárgyak átengedésére, nyomdák ajándékaira. Legtöbbet az önkéntes adományokra épít s a könyvtár gyarapításában a fősúlyt oly munkák megszerzésére kívánja fektetni, a melyek egyesek tulajdonában nincsenek meg. Tervezetének e részében tisztán a kolozsvári viszonyokat tartja szem előtt s inkább egy olvasókör vagy kaszinó, mint országos könyvtár szempontjai nyilvánulnak benne. Az egész intézmény megalapítására, helyiségre, átalakításokra, épületfentartásra s a személyzet fizetésére 200.000 forint tőkét tart elegendőnek.

Munkálata az Erdélyi Híradó és az abból készült különlenyomatok útján sokfelé eljutott s mivel a kérdést röviden, népszerűen tárgyalta s fejtegetései és számításai tetszetősek voltak, az eszme terjesztésére jelentékeny szolgálatot tett.

Nagyajtai Kovács István röpirata¹ a múzeumot a társtervekkel, a nemzeti színház, az országgyűlési terem és kormányzói palota ügyével kapcsolatosan tárgyalja. Pártolón szól az utóbbiak mellett, de velük egyenlően fontosnak tartja a múzeum kérdését is.

Szerinte a múzeum oly intézet kell hogy legyen, a mely *Erdély volt és jelenlegi népeinek minden tekintetben lehető megismerhetésére s az ország java és díszé előmozdítására az erdélyiek szükséges kimivélsére szolgáló oklevél-, kézirat-, könyv-, folyóirat-, hírlap-, kép-, pénz-, régiség-, állat-, növény- és ásványdarabokból állandó gyűjteményt juttatna Kolozsvárt emelendő épületben közhasználatra.*²

E szerint belőle semmi sem lenne kizárva, a mi más külföldi nemzeti múzeumokban helyet talál, de bizonyos korlátok között maradvá, múzeumi költséggel főként az Erdélyre vonatkozó múzeumi anyag szereztetnék. Ajándékuul szívesen volna fogadandó minden más múzeumi anyag, sőt a magyarországi példák szerint az adományozók nevei ajándékaikkal törvényben volnának megörökítendőek. Könyvek, folyóiratok és hírlapok szerzésében is hasonló elvekkel, nyelvkülönbség nélkül azok volnának szerinte megveendőek.

1. melyeknek tárgya, czélja Erdély ismertetése, java vagy díszé előmozdítása;

¹ Az erdélyi magyar nemzeti múzeum ügyében. Kolozsvár. A kir. lyceum betűivel. 8. r. 53 l. — Megjelenését már a Vasárnapi Ujság 1842 januárius 23-iki 403. száma jelzi a 64. lapon. Ára 30 krajczár volt.

² Id. m. 18—19. l.

2. a melyek tárgya nem erdélyi, de hazai íróktól vagy nyomdákból valók;

3. ezeken kívül a két előbbi csoportba nem tartozó olyan művek, melyekből a haza ismeretén kívül legszükségesebb tudományos ismeretek megkaphatók. Ezekből azonban csak az elsőrangú munkák volnának megszerzendők.

Mindezekből már a gr. Kemény- és Gyulay-féle ajánlatok sokat tartalmaznak. Kovács vázlatosan ismerteti azokat s figyelmeztet, hogy elfogadásukkal éppen olyan múzeum alapját lehet megteremteni, a milyennek ő az erdélyi nemzeti múzeumot óhajtja és vázolta. Külön fejezetben fejtegeti a múzeum remélhető hasznait.¹ Reámutat a leendő múzeumi könyvtár és ingyenes olvasóterme várható nagy művelő hatására. A kolozsvári három főiskola, a Főkormánysház hivatalnoki kara, valamint egész Kolozsvár minden erdélyi politikai nemzet és vallásfelekezet közös lakhelye, illetve képviselője: a Kolozsvárt állítandó múzeum hasznaiból tehát már itt részesülhetne minden politikai nemzet és vallás tagja. Tanár és tanuló szélesíthetné ismeretkörét s a szerzett tudást innen széthordva, mindenfelé hatnának. De fölkeresnék a múzeumot a vidék kutatói és tudománykedvelői, a kik ismeretekkel gazdagulva térnének vissza s gazdagítják körüket. Ezen kívül elkövetkezik a múzeum tudomány- és ismeretterjesztő hatása a sajtó útján is.

Itt Kovács kifejezi azt a reményét, hogy a múzeummal kapcsolatban tudománykedvelő hazafiakból Erdély ismertetésére Kolozsvárt időszakos magyar folyóirat kiadására társulat alakul. Tehát fölveti a múzeumra támaszkodó tudományos munkálkodás eszméjét. Annak, hogy ez eddig itt miért nem lehetett, legfőbb akadályát éppen a nyilvános könyvtárak hiányában látja, a miben Kolozsvár hátrább állott Szebennél, Gyulafejérvárnál és Marosvásárhelynél. A tapasztalt ember gyakorlati példájával panaszolja, hogy Kolozsvárt a három főiskola könyvtárában a hazánkról szóló művek közt a történelmiak a legszámosabbak, mégis segítségükkel még csak egy alapos, jó, Erdély történetére vonatkozó cikket sem lehet megírni, annál kevésbbé mást. A múzeumban a szabad kutatás számára készen állana a sokféle feldolgozandó anyag s ennek önként kínálkozó alkalmát Kovács már elég csábítóan tartja arra, hogy munkára vezessen. S ha Kolozsvárt és Erdélyben a múlt iránt érzett élénk érdeklődést, tudnivágyást, az ifjú generációk irodalmi mozgalmait és az akkori sajtó által kifejlesztett közszellemet nézzük, hitét nem tekinthetjük naivságnak.

Miért nincs magyarul megírva Erdély története? Azért, mert történeti adataink sehol sincsenek még csak nagyjában sem összegyűjtve. Az író az adatgyűjtésben kimerül, ellankad s végre még azzal sem vigasztalhatja magát, hogy gyűjteménye halála után együtt, közhasználatra marad. Benkő József gyűjtése székallódott; Eder Károlyé kikerült Erdélyből. Mentsük föl a történetírókat az örökös adatgyűjtéstől s könnyen lehet történetünk. Így vagyunk régiségeinkkel is. Hányódnak és nincs, a ki értsen hozzájuk; ismeretlenek. Az Apulum romjai közül kikerült Mitra-émléket Layard Félix, a párisi akadémia alelnöke magyarázta meg. Gyűjtsük össze régiségeinket múzeumba, őrizzük meg s ha könyvtárunkban kellő szakmunkák lesznek: lesz, a ki azokat itthon is megértse és magyarázza. Nem volt Erdély növényeiről összefoglaló munkánk. Benkő József és Sigerus Péter művei nem

¹ Id. m. 23—33. l.

jelenhettek meg s megjelenésük esetén sem lehettek volna teljeseek. Ne hagyjuk elpusztulni egyes botanikusaink gyűjtését, hanem őrizzük meg a múzeumban, hogy legalább a lelőhelyek tanúságait ne kelljen minden gyűjtőnek elől kezdeni. A létesülhető múzeum mindezekre alkalmat és anyagot adva, tömérdek ismeret- és tudományterjesztés közvetítője lenne. Az tehát nem fénylőzési cikk, hanem szükséges intézmény, melynek felállítása sürgős is.

A sürgősséget¹ a röpirat a múlt és jelen példáival egyaránt indokolja. Meg akarja gátolni az emlékeknek az országból való kihordását s az országban elpusztítását. Felhossa a római felíratos köveknek és más emlékeknek 1723-tól kezdve köztudomású elhurczolását, Éder és Benkő József gyűjteményeinek sorsát. Reámutat arra a tényre, hogy Kolozsvárt a sokféle különböző köemlék fentartására semmi gondot nem fordítanak s Erdély tele van megbízottakkal, kik okleveleket és más értékes emlékeket küldözgetnek ki innen. Baumgarten János nagy növénygyűjteményére is az a sors vár, ha az ország meg nem veszi alapítandó múzeuma számára, hogy elpusztul vagy kiviszik az országból. A múzeum felállításával tehát nem szabad késlekedni, mert már is soktól örökre megfosztott a múlt s évről-évre, napról-napra mind több vesz el, ha nincs múzeumunk.

Ennek felállításához épület, kezelésére személyzet s fentartására és gyarapítására állandó tőke szükséges. Kovács a kolozsvári épületek közül egyiket sem tartja a múzeum céljaira megfelelőnek. Új, nagy, díszes épületet óhajt, Kolozsvár valamelyik főutcájában, a mely külsőleg és belsőleg egyaránt hirdesse az emeltetők nagylelkűségét. S ha ez nem épül ki egyszerre, tisztikara sem lesz rögtön teljes, a gyarapítási tőkéről és a tisztviselők fizetéséről is szerényen gondoskodnak: a múzeum megalapítására úgy is legalább 125.000 forintra lesz szükség. Ennek fedezésére rovatál ajánl, mely az adómentes nemesség 1811-ben összeírt 91.456 telke után 1 frt 48 krajczárral számítva oly nagy összeget tenne, hogy abból nemcsak a múzeum alapítására szükséges tőke, hanem a kormányzói palota vételára is kitelnék. Erre ő a Bánffy-házat ajánlja. Azok számára pedig, a kik a múzeumra tett áldozatot sokallanák, ismerteti az 1831—32-iki magyar országgyűlésnek a pesti magyar nemzeti múzeumról tett gondoskodását, a mely rovatálban összesen 625.000 pengő forintot tett.

A munka széles körben elterjedve sokat használt a múzeum eszméjének, mert fejtegetéseivel olvasóit meggyőzte, a kérdésben otthonossá tette, magyarországi példáival pedig versenyre tüzelt. Így tetemesen hozzájárult ahhoz, hogy a múzeum gondolata s különösen megalapításának bejelentése lelkes köztetszésre találjon.

Ez a nevezetes esemény 1842 június 21-én játszódott le.

III.

Telt országgyűlési terem és karzatok várták a főkormányzói lakás és a nemzeti színház ügyében a tanácskozást, midőn csaknem az ülés elején a rendek elnöke bejelentette Kemény József és Sámuel grófoknak Kolozs-

¹ Id. m. 33—36. l.

várról, június 20-ról keltezett levelét,¹ mely a múzeumok fontosságát vázolja, felhozta, hogy a testvér Magyarország „az ismeretek ily kútfejét szükségesnek tartotta s illően méltányolta, midőn a Széchenyi Ferencz gróf által ajánlott könyvtárt magyar nemzeti múzeum alapjául országosan elfogadta s fentartásáról és gyarapításáról több ízben nagylelkűen és bölcsen rendelkezett“. A jó példa felmutatása után a múzeum alapítására eddig tett lépéseiket s a társadalkozókat megemlítve, ismert gyűjteményeiket az Erdélyben létesítendő múzeum alapjául ajánlják fel. Csupán azt kérték maguknak, hogy a múzeum-épület elkészültéig s a főkönyvtáros állásának biztosításáig felajánlott gyűjteményeik őrzésük alatt maradhassanak, a mire őket levelük szerint a magyar nyelvművelő és kéziratkiadó társaság gyűjteményeinek sorsa indította, mely a szükséges hely és őrzés hiánya miatt bomlott szét.

Az ajánlat felolvasását lelkesült éljenzés, tetszés-zaj és kardcsörgés s rögtön reá a lelkes felszólalások egész sora követte.

Zeyk József dobokamegyei követ kiemelte, hogy az ajánlás napját nevezetesnek tartja, mert ez által az eddig folytatott sérelmi politikától eltérve, az országgyűlés a haladás útjár az alkotások mezejére lépett. A múzeumot a tudományos műveltség s a tömegeket átható értelmesség fejlesztő eszközének tekintve, a könyvtárnak és múzeumnak Kolozsvárt, országos költségen leendő felállítását rovatal útján ajánlotta. Társa, Pálffy János, udvarhelyszéki követ a gazdasági egyesület és erdélyi tudományos akadémia felállítását sürgetve, az akadémiai törekvések történetét fejtegette a XV. század Sodalitas septem-castrensisétől a nyelvművelő társaság s Döbrentei Gábor és társai törekvéséig s mivel szerinte a gazdasági egyesület s az akadémia csak kevés költségtöbbletet okozna: azok felállítását is ajánlotta. Ifj. gr. Bethlen János az erőt a kivívhatóra óhajtotta koncentrálni s a múzeum és a színház kérdését kívánta első sorban megoldani. Hasonló értelemben szólottak Fogarasi János vízaknai és Gál János küküllői követek, míg br. Apor József (Háromszék) a politechnikum ügyét ajánlotta figyelembe. Csupán Aranyosszék követe, Gál József jelentette ki, hogy küldői is hálás köszönetüket fejezik ki az alapítványért, de az ország sokféle szükségét látva, nem találták magukat alkalmasaknak arra, hogy most a múzeum felállítására ajánlatot adhassanak s azt tették utasításába, hogy az adományozó grófokat mindaddig, míg a múzeum felállítása lehetséges lesz, kérjék meg alapítványuk őrzésére, maguknál tartására.²

A országgyűlés az alapítóknak köszönetét fejezve ki, a napirenden volt többi tárgyakkal együtt a múzeum ügyét is a Rendszeres Központi

¹ A levél eredetije a székelykeresztúri unitárius gimnázium Jakab Elek-féle gyűjteményében. Kiadva Országgyűlési Jegyzőkönyv 330—31. I. Nagy részét közli Szilágyi Sándor is az erdélyi múzeum előzményeiről szóló id. tanulmányában; Budapesti Szemle 1859. VII. 342—343. I.

² A felszólalások: Beszédek tára 498—504. I.

Bizottmánynak adta ki, azzal az utasítással, hogy azok létesítésére minden körülményt megfontolva, terjesszen az országgyűlés elé javaslatot. Utasította továbbá a Rendszeres Bizottmányt, hogy az alapítókat a múzeum ügyének tárgyalásánál a tanácskozásokra hívja meg.

A három első alapítványt nyomon követték mások.

Június 23-án gr. *Esterházy* László az édesatyjáról, Esterházy Jánosról reámaradt régi magyar s erdélyi folyó- és emlékpénzek gyűjteményét ajánlotta fel azzal, hogy a múzeum ezen osztálya állandóan alapítója nevét viselje s az általa is gyarapított gyűjtemény őrének fizetésére 5000 frt alapítványt jelentett be.¹ Augusztus 29-én gr. *Teleki* József, Erdély kormányzója első kiadásokból és ősnymtatványokból álló több száz könyvet, a Magyar Tudományos Akadémia kiadványainak teljes sorozatát, valamint több más magyar művet és mindezekhez 3000 frt tőkét ajánlott.² *Lészay* Dániel Szászváros-széki főorvos 1000 görög, római és újabbkori darabból álló érem- és régipénz-gyűjteményét jelentette be.³

Ezalatt a Rendszeres Bizottmány vegyes albizottsága *Mikó* Imre gróf elnöklése alatt, Kemény József gróf tervezete alapján, munkához fogott. A tervezet igen érdekes emléke és tükre a muzeális törekvéseknek és fel fogásnak.⁴

Külön szakaszokban tárgyalja a múzeum feladatát, létesítését, fentartását s szabálytervet nyújt, a mely kiterjed az igazgatásra, kezelésre, használatra s ügyrendre.

A múzeum feladata e szerint az iskolán túli lehető legtöbb oldalú, alapos, tudományos kiművelődés elősegítése, az irodalom, művészet és termékek válogatott példányai és mintái kiállítása által; főként pedig a haza legrészletesebb ismeretének és üdvös haladásának előmozdítása. Erre a célra

I. gyűjteményeket tart, melyek

1. foglalják magukba a világirodalom elsőrangú termékeit s a nemzeti irodalmat;
2. tükrözzék híven a tudomány állását;
3. legyenek gazdag forrásai az ország alapos ismeretének;
4. nyújtsanak ízlést nemesítő példányokat;

¹ Levelének eredetije Székelykeresztúron. Megjelent Országgyűlési Jegyzőkönyv 336—337. l. Ezzel kapcsolatban Pálffy János beszéde és indítványa Beszédvár 510—511. l.

² Az országgyűlés küldöttségileg fejezte ki érte a köszönetét; Országgyűlési Jegyzőkönyv 429—431. l.

³ Levele meg van Székelykeresztúron; közölve Országgyűlési Jegyzőkönyv 431—432. l.

⁴ Eredetije Kemény József gr. sajátkezű reájegyzéseivel megvan Székelykeresztúron

5. a kül- és belföldi iparági mozgalmakat mintákban, rajzokban s itt-ott eredeti példányokban is tüntessék fel s

6. a haza régiségeit és

7. termékeit összpontosítsák.

II. Ezek elhelyezésére szükséges egy alkalmas épület, ennek megfelelő felszerelése és

III. őr, házigazda s két szolgál, rendes fizetéssel.

E feltételek közül az I. rész 1., 3., 6. és 7. pontjait a tervezet a két Kemény gróf, Gyulay Lajos és Esterházy alapítványával teljesítve látja. A másodikra szükségesnek tartja, hogy tekintet legyen a múzeum azon segítő feladatára, mely szerint a tudomány, művészet, ipar és gazdaság művelésére alakulható társaságoknak tanácskozássra, valamint a kiállításokra és közhasznú, nyilvános előadásokra alkalmas teremmel rendelkezék. A múzeum épületének lehetőleg önállóan s tűzbiztosnak kell lennie. Jelenleg két út van ilyen szerzésére: a vétel és építés. Az elsőre nézve a megszerezhető kész épületek közül a gr. Bánffy-házat tartja olyannak, melynek első osztályát tűzfalal mentesítve, fel lehetne használni. A másodikra, új épület emelésére úgy hiszi, hogy Kolozsvár városa a díszére emelendő intézetnek a Trencsin-vár környékén¹ alkalmas helyet jelöl ki. Ha pedig ez nem történne meg, úgy a gr. Kuun-leányok 5—6 ezer frttal megszerezhető külső magyar-utcai telkeit ajánlja,² mely a mellette emelkedő református templommal, nagy kertjével és a mögötte folyó Szamossal a tűzbiztonság szempontjából elég kedvező fekvésű. Itt egy 50.000 frton emelendő csinos, kétemeletes épület évekig befogadhatná a múzeum gyűjteményeit.³

A személyzet kérdésében nélkülözhetetlennek tart egy őr 1000 frt, egy gazdát 250 frt, első szolgát 180 frt és második szolgát 120 frt fizetéssel. Fűtésre, írószerekre, kisebb igazításokra évente 550 frtot, tehát összesen 2100 frtot tart szükségesnek.

A múzeum-épületben az első emeletre szánná a hamburgi iskolai könyvtár mintájára karzatosan építendő nagytermet, a tág olvasótermet, két dolgozószobát kutatók, tudósok számára, egy kisebb katalogus-szobát, egy iroda- és nagyobb folyóirat szobát; egy tágabb őr dolgozót, nagyobb előadó- vagy üléstermet múzeumi, tudományos, gazdasági stb. tanácskozássokra s egy előszobát a szolgák számára.

A földszintre az emeletnek megfelelő elhelyezésű boltozatos szobákba és termekbe jönnének a ritkaságok, kéziratok, hazai termékek, régiségek, pénzek és minták.

¹ A mai Hunyadi-tér.

² A ref. egyház mai, Magyar-utcai, a vasúti üzletvezetőséggel átellenben levő bérházai helyén.

³ A szomszéd Szlábi-házat a kezelő személyzet szállásának tervezte. Így tekintettel volt arra a fontos körülményre, hogy a személyzet közel legyen intézetéhez.

Épületterv készítésére három kolozsvári jeles építész t öhajt felszólítatni,¹ hogy szakemberek tanácsait használva, tiszteletdíj mellett készítsenek tervrajzot és 50.000 frtot túl nem haladó előzetes költségvetést s ezek felülvizsgálását ismét a tartományi építési tiszt eszközölné. Az egész múzeum létrehozására 100.000 frt t ökét tart szükségesnek.

A múzeum fentartására, gyarapítására s a tisztikar és a szolgák nyugdíj-alapjára 50.000 pengő forint t ökét kíván s a rovatat elkerülése czéljából a következő forrásokat öhajtja megnyitni:

1. Az egyeseket és törvényhatóságokat felszólítaná múzeumi tárgyak adományozására s adományaitak nemcsak a hírlapokban közölné, hanem az utókor számára a múzeum adománykönyvébe iktatná. Azokat pedig, kik már régebb könyveiket a nemzeti kaszinóba kívánták közhasználatba letenni, felkérné, hogy a kaszinó gyűjteményeit és a marosvásárhelyi gr. Teleki-könyvtárat nem lehetne-é valami módon a múzeumhoz csatolni?

2. Ajánlja, hogy az iskolai könyvtáraknak ott kevésbé használt ritkaságait a múzeum hasznosabb többes példányaival cseréljék ki.

3. a) Szeretné megnyerni a játzókártyák bélyegilletékét s

b) az Erdélyben található régipénzeknek 1—1 példányát, ha nem ingyen, legalább fémértékükben;

c) az Ausztriában vagy legalább csak Magyarországon és Erdélyben a kő- és könyvnyomdákban megjelenendő munkák egy-egy példányát; valamint a magyar nyelvmlvelő és kéziratkedvelő társaságnak régiségeit, ásványait, könyveit és kézíratait, melyek még 1798-ban lajstromozva voltak.

4. Negyedik forrás volna a honfiúsítás díja s az országgyűlésre meg nem jelent regalisták birsága.

Az igazgatásra, kezelésre és használatra részletes szabályzatterv fejezi be a munkálatot.

A tervezetre az albizottság tagjai és a megkérdezett alapítók közül ötnek véleményét ismerjük.²

Nagyajtai Kovács István a múzeum felállítását biztosnak tekinti s elérkezettnek látja az időt a röpiratában fölvetett tudományos társulat és folyóirat ügyének fölkarolására. Mindkettőnek a múzeumra támaszkodó munkásságot szán s a nyomtatási költségek és tiszteletdíjak fedezésére évi 1000 frt segélyt javasol.

Gr. Esterházy László a múzeumra adandó t ökét nem szeretné építkezésekbe fektetni. Elsőbnek tartja a gyűjtemények összehozását és tisztviselőik rendszeresítését, azért egyelőre megelégedne biztos, tűzmentes bérhellyiséggel. A múzeum ügyrendjére és szolgálati szabályzatára nézve pedig szeretné, ha az Ausztria területén levő összes múzeumok szervezetéről, alapjairól és rendtartásáról hivatalos úton nyert adatok alapján tehetne a Rendszeres Bizottmány az országgyűlésnek javaslatot. Addig is a múzeumra

¹ Weichselbraunt, Böhmöt és Kagerbauert.

² Mindenik 1—1 íven, eredetiben Székelykeresztúron.

szánandó összeg kamataiból Bécsben szeretne gyűjtő szakerőket képeztetni, a kik hazajövetelükkel a gyűjtést itthon a hatóságok és birtokosok támogatásával végeznék.

Gróf *Teleki* László a könyvtárt központi, könnyen hozzáférhető helyre kívánja s éppen ezért a növénykert és a múzeum-épület kérdését egymástól elválasztandónak óhajtja. A Bánffy-házat megfelelő múzeumi épületnek hiszi s a mennyiben bizonyos, hogy kezdetben igen nagy: a felesleges helyiségeket bérbe adatni s a bérösszeget a múzeum céljaira kívánja fordítani. A kezelésre az örön kívül még egy alórt lát szükségesnek. Helyesnek tartaná a múzeum épületében egy vagy két előadó termet tartani, hol az igazgatóság engedelmével bárkinek is akár ingyen, akár pénzért bizonyos órákban szabad legyen előadásokat rendezni. Végre erdélyi magyar akadémia létesülhetéséig czélszerűnek látná a tudósok évenkénti összejvetelére bizonyos napokat határozni, melyeken azok szakosztályonként a múzeum termeiben tanácskozásokat tarthassanak.

Gr. *Gyulay* Lajos a Bánffy-ház megvételét csak úgy fogadná el, ha ára nem haladná meg a behozható kamat tőkáját és tűzbiztonsága kétségtelen lesz. Különböen oly tőkét kíván országosan felajánlatni, melyből egészen új épület s a múzeum fentartása és fejlesztése kitélik. Ezért alapul 150.000 forintot szeretne s ehhez kifejti indokait is. Arészletekben pedig a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárra nézve mindent elkövetne, hogy az a Teleki-rokonok beleegyezésével onnan Kolozsvárra költöztetve a múzeummal összekapcsoltassék és törvényt hozna, mely szerint „ha az utókor hasznosabbnak vél egy köz hazai intézetet egy helyről másra áttenni: tehesse azt a rendelkezők véghagyományára ellenére is“. Szabályozni akarja a nyugdíjügyet. Új épület emelése esetében annak felépítéséig is szeretné megnyitni a múzeumot s azon esetben, ha a Bánffy-házat vennék meg: a bérhelyiségek kiadásánál magánosokkal szemben közintézeteknek nyújtana előnyt. Ilyenekül meg is nevezi a kaszinót, a viadaliskolát és a zeneegyletet s pártolja nagyajtai Kovács Istvánnak a folyóíratra és Teleki Lászlónak az előadó termekre vonatkozó nézetét.

Ugron István a kérdés pénzügyi oldalával foglalkozik leghosszasabban. A Bánffy-házat a múzeum helyiségéül jónak s a belőle várható jövedelmet a múzeum fentartására fordítandónak tartja. A részletekben a Teleki-könyvtár Kolozsvárra hozatalának nem barátja, mert az alapító azt végrendeletileg Marosvásárhelyhez kötötte s az ott levő ifjúság kimívelésére ott is szükség van arra, csak használhatóságáról kellene gondoskodni.¹

*

Mindezek alapján az albizottság fontolóra vette a hely kérdésében fölmerült kétféle eltérő véleményt s mielőtt állást foglalt volna, egy, az országos főépítészeti igazgató és más mérnökök bevonásával alkotott szakbizottsággal megvizsgáltatta a Bánffy-házat. Két véleményt terjesztettek elő. Egyik szerint a kettős négyszöget alkotó épület második udvara hátulsó sor épületének lerontásával² és új épület emelésével a helykérdést czél-

¹ Mindezt ma is elmondhatjuk.

² Akkor ott a mai Tivoli-útca felől a mostani Bánffy-bérház helyén 1903-ig nagy istálló állott.

szerűen meg lehetne oldani. A másik felfogás a középépület 26 tágas szobáját akkori állapotában is bőven elégnek találta a múzeum céljaira s az új épület emelését, tekintettel a szűk utczával járó tűzveszélyességre, nem tartotta czélszerűnek. Ezen az alapon a vegyes bizottság a Bánffy-ház megvásárlását javasolta s úgy kívánta azt a múzeum használatára átadni, hogy abból csak a felesleges lakásrészek adathassanak haszonbérbe s azok is csak addig, míg a múzeum szaporodó anyaga újabb helyet nem igényel. A helykérdés lebonyolítására 100.000 frt előirányzását kérték. Az épület megvételére 70.000, múzeális átalakítására 10.000 frtot számítottak s 20.000 frtot tartalékalapul kezelve, biztos kamatra javasoltak kiadni. A várható jövedelmekre, a személyzetre és díjazására számítást és előterjesztést tettek s ezek szerint a kiadásokat levonva, a múzeum gyarapítására, fűtésére, világítására és minden más költségre évenként 3900 frt maradt volna. Az intézet gondozását, személyzetének kinevezését és az ellenőrzést az albizottság a három politikai nemzetből választandó hét tagú országos választmányra kívánta ruházni.

Az albizottság a megbízatása tárgyában elkészített törvényjavaslatokat benyújtotta a Rendszeres Bizottmánynak s velük december 7-ikéről keltezve két tagjának, *Schreiber* Simon és *Meister* Sámuel szász követeknek különvéleményét.¹ Ebben ezek a létesítendő intézetek közt a múzeumot is olyanak tartják, melynek költségeivel nem szabad az adózó nép vállait terhelni. E mellett kijelentik, hogy a szász nemzet anyagi erejének kimerülése miatt áldozatokra annyira elégtelen, hogy iskolák, nevelőintézetek s kórházak kívánatos felállítását sem bírja szokott pénzforrásaiból fedezni. Azonban mégis a különvéleményezőknek az a reménye, hogy „a szász nemzet nemes birtokáról a nemesi rend által ajánlott intézetek létesítésében eddig bizonyított igyekezetével a cél elérésére illő mértékben minden készséggel hozzá fog járulni“.

Így a Rendszeres Bizottmány 1842 december 13-án Teleki József gróf elnöklte alatt tartott ülésében az albizottság javaslatait elfogadta s a Bánffy-ház megvételét azzal javasolta, hogy annak középső épületrészét 26 szobájával alakítsák át. Számításai azonban az albizottságtól eltértek s a bevételek és kiadások alapján a gyarapítás és kezelés költségeire csak 1180 forintot irányoztak elő.

Most már a megállapodásokról készült jegyzőkönyvet december 15-én² bemutatták az országgyűlésnek, mely azt napirendre tűzte s december 21-én rendszeres tárgyalás alá vette.

¹ Eredetije Székelykeresztúron.

² Ezen az ülésen olvasták fel *Sófalvy* Elek kincstári titkár ajánlatát, melylyel *Institutiones juris metallici* cz. művéből 100 példát a múzeum alapjára ajánlott fel.

IV.

Az országgyűlési megvitatás nem olyannak indult, a melyből a később bekövetkezett kellemetlen jelenetekre következtetni lehetett volna. *Cserey* Miklós, az első felszólaló, egy arisztokratikus hajlamú királyi hivatalos, elismerte, hogy a múzeum, színház és tanácskozó terem mind díszei egy országnak, de múlhatatlanul szükségeseeknek nem tartva azokat, tárgyat tévesztve, a hadsereg fejlesztésének kérdését zavarta belé a tárgyalásokba. A múzeumra nézve különben az volt az álláspontja, hogy ha állít is az ország azt dísz kedvéért: ne költsön sokat reá, hanem legfennebb az ország házában, a Gubernium épületének a Torda-utczára néző szárnyát építtessék ki s ebbe helyezték a tanácskozó termen kívül a múzeumot is. A Bánffy-palotát erre a célra igen nagyra tartotta s illőnek ítélte, hogy az ország múzeuma az ország házában legyen. Az egész múzeumi kérdéshez anyagi szempontból szólott s az volt a fő előtte, hogy minden költség kikerüljön 100.000 forintból, a mely két évre elosztva ne terhelje túl az országot. Felfogását Kolozsvár követe, *Méhes* Sámuel czáfolta meg, magasabb felfogású beszédével, a melyben reámutatott a múzeum művelő hatására s bebizonyította, hogy az nem fényűzési czikke, hanem szükséglete a haladni kívánó országnak. Aranyosszék követe, *Fosztó* Károly megismételte követtársának a múzeumi eszme fölvetésekor utasítása értelmében tett felszólalását. Kővárvidék a Partium akkori bizonytalan helyzete miatt nem kívánt az országos költség kirovatálához hozzájárulni, Marosvásárhely követei pedig miután városuk mint jogi személy nemes: szűkkeblűen csak annyi terhet kívántak városuk nevében vállalni, a mi egy nemes emberre juthat. Végül Felső-Fehér megye egyik követe azt indítványozta, hogy a múzeumot *Ferdinandeum Museum*nak nevezzék.

A megvitatás és a megtett óvások után *deczember 23-án* az erdélyi magyarság karácsonyi ajándékaul létrejött az a határozat, hogy a tervezett intézetek közül a pénzügyekre való tekintettel első sorban a múzeumot és az országos tanácskozó termet állítják fel, a sürgős segítséget igénylő színházat pedig jó karba helyezik. Kimondták a múzeum elnevezésére a király engedélyének kikérését, helybenhagyták a Rendszeres Központi Bizottmánynak a Bánffy-ház megvételére ajánlott tervezetét s erre és a fentartásra 100.000 forintot irányoztak elő. Személyzet tekintetében ajánlottak egy főört 1000 frt, alört 400 frt, irnokot 250, első szolgát 200 és másodikat 150 frt fizetéssel. A múzeumi pénztár kezelését az országos pénztár tisztjeire óhajtván bízni, a főpénztárosnak 60, az ellenőrnek 40 frt tiszteletdíjat szántak. Így a személyi kiadást évi 2100 frtra tervezték s felsorolták a bevételek forrását. Felügyelő bizottságul 9 tagú választmányt ajánlottak, melynek jogkörébe tartozónak proponálták a személyzet kinevezését és az intézet főfelügyeletét. Ugyan e választmánytól a legelső közelebbi országgyűlésre

kimerítő véleményt vártak a múzeum szellemi feladatairól s a múzeum számára kimondták a nyomdai köteles példányok ingyenes beszolgáltatását.

A tárgyalások folyamán kitűnt, hogy a szászok nem hajlandók az országos rovatához hozzájárulni. Míg az 1837-iki országgyűlésen a szász követek is a mellett voltak, hogy a törvényeket magyar nyelven szerkeszték, most viselkedésük határozottan magyarelles szint öltött s az országgyűlés csakhamar mérges közjogi és faji viták színhelye lett.

Az országgyűlésen fölmerült sok buzgó és nagyratörő indítvánnyal szemben eleinte közömbösek maradtak. Előbb — a mint látszik — észre sem vették, hogy mindannyi indítvány a magyarság kulturájának egy-egy tervezett lépcsőfoka. Midőn azonban látták, hogy az országgyűlés nagy többsége a tervezett intézmények egy részét valósítja: akkor nyíltan fölléptek s határozottan kifejezték azt, hogy a múzeum felállításához nem hajlandók hozzájárulni, mert az csak a másik két politikai nemzet javára, nemzeti, nem országos célú szolgál s így felállítása — nézetük szerint — országos rovat útján nem történhetik. Okoskodásuk a szavakba kapaszkodott; ezek értelmezésén rágódtak, utasításaikra hivatkoztak, de az világosan látszott, hogy a magyar művelődés szolgálatára szánt intézményeket faji és kulturai féltékenységből nem akarják segíteni.

Az országgyűlésnek feltétlen joga volt ahhoz, hogy országos rovatalt rendeljen, mely így a szászokra is kiterjedt volna, mégis politikai tapintatból és célszerűségből azt csak a magyarokra és székelyekre rendelték. Kétségtelenül ilyen szempontból, az uralkodóház rokonszenvének biztosítására ajánlották a *Museum Ferdinandeum* elnevezést is. A szászok eléggé belátták ezt és *Schreiber* Simon, a Szeben-széki követ egyik beszédében éppen ebben keresett biztosítékot arra, hogy „ő felsége nem fog megerősíteni olyan törvényt, mely az ő királyi nevét viselő intézetet az adózók megterhelésével akar létesíteni“. Tiltakoztak az ellen is, hogy őket a kilenczes bizottságba bevállasszák. Az országgyűlés azonban mégis megválasztotta közülök *Bedeus* Józsefet.¹ A méltányosság és tapintat aztán őket nem kötelezte le. Most már nem volt szó többé annyira hangoztatott szegénységük megadóztatásáról, mert a rovatat őket nem terhelte s ahhoz, hogy a magyarság a maga költségén a maga számára múzeumot alapítson és színházát pártolja, a faji féltékenykedés és irigység szava szólott abban az ellenvéleményben, melyet a múzeumról és a színházról szóló törvényjavaslatok elkészítésekor beadtak. Méltán gúnnyal kérdezhetette az egyik egykorú magyar lap, hogy vajjon a magyarokkal való testvéri unió a magyarság minden szellemi emelkedését tiltja-e előttük?² Azonban az ellenvéleménynél

¹ Országgyűlési Jegyzőkönyv 563—564., 575. és Erdélyi Híradó 1843-iki évf. 3. sz. 15. l.

² Az Erdélyi Híradó 1843 januárius 17-iki 3. számának vezérczikke: Harcz és háború országos termünkben.

nem állottak meg. Abban magukat a *szász nemzet képviselőinek*, az ország rendeit *rendtársaiknak* nevezték és tagadták azt a jogot, hogy az országgyűlés reájuk beléegyezésük nélkül rovatait vehetne ki. Kifejezték azt az indokolatlan, bizalmatlankodó és kötekedő aggodalmukat, hogy ha a szászok a magyarok és székelyek szavazatainak túlsúlyával rendtársaik minden szükségének fedezésére kényszeríthetők, akkor lassanként növekedő szegénységükkel végső inségre jutnak. A főkérdésről a figyelmet elterelték és akkor rendeztek anyagi ügyben szórszálhasogató elvi vitát, midőn a dolog erről az oldalról őket többé nem is érintette. A közjogi jelentőségű előtölti követelődésekkel azonban az országgyűlés nagy többségében a három politikai nemzet alkotmányos egyensúlyának megbontása és a magyarság szupremáciájának veszélyeztetése iránt aggodalmakat keltettek. A lelkekben kölcsönös bizalmatlanság burjánzott fel s azt többé elfojtani nem lehetett.

Midőn a szász követek az országgyűlésen ellenvéleményüket¹ benyújtották, az országos rendek azt nem fogadták el, mivel a szász követek célja és álláspontja a viták folyamán mind tisztább lett és mindjobban meglátszott az a veszélyes célzatuk, hogy erősebb érvényesülhetésükre és az addigi politikai rendszer és kapcsolat megbontására a kuriális szavazás már megkísérlett gondolatát igyekeznek becsempészni és érvényesíteni. A folytonos gyakorlat szerint közös álláspontjuknál fogva eddig is mindig együtt, tömegben szavaztak s ezért ezt többször szerették volna *nemzeti* akaratnyilvánításnak tekinteni, de az országgyűlés szavazatukat mindenkor csak személyes szavazatoknak tekintette s így is vette jegyzőkönyvbe. A viták után most is megnyugodtak ebben, de a *rendtárs* kifejezéstől egyáltalában nem akartak elállani s mivel az országgyűlés írásbeli ellenvéleményüket e kifejezés megtartásával nem volt hajlandó elfogadni: a három nemzetnek az országgyűlési kiadványoknál használt pecsétjei közül a szebeni követnél őrzött szász pecsét kiadását megtagadták. Végre kompromisszum létesült, mely szerint a szászok kijelentették, hogy a *rendtárs* elnevezésnek a többségben aggodalmat kelthető közjogi jelentőséget nem tulajdonítanak s így az országgyűlés e kifejezéssel fogadta el különvéleményüket, ők pedig a pecsétet kiadták.²

Ezzel az elterelt és elnyúlt viták be is végződtek, de kellemetlen hatásuk általános maradt. A szászok bebizonyították, hogy a kuriális szavazást csak kijelentéseikben nem igénylik, de tényleg alkalomadtán minden eszközt megpróbálnak arra. A létesült megoldást mindenki csak fegyvernyugvásnak tekintette s csak most kezdődött a küzdelem a törvényjavaslat szentesítéséért. Mindkét fél reménykedett. A magyarság az uralkodóba vetett

¹ Az ellenvélemény: Országgyűlési irományok 317—320. I. és Erdélyi Híradó 1843 januárius 20-iki 6. sz. 37—38. l.

² A viták és óvások Országgyűlési Jegyzőkönyv 589—617. l.

hagyományos vak bizalmával,¹ a szászság faji érzésével s az udvarnál uralkodó politikai irányzatba vetett hitével ment a küzdelembe, az országgyűlés pedig végéhez közeledett.

1843 februárius 1-én *Teleki* László gróf a törvényjavaslatok le nem érkezése miatt tett indítványa következtében az országgyűlés a választott bizottság kötelességévé tette, hogy tisztében eljárjon, a Főkormányzékot pedig megbízta, hogy az akadályok lehető elhárításáról a siker érdekében a czélszerű lépéseket tegye meg.²

Idáig az ajánlatok és adományok ismét tetemesen megszaporodtak. *Zeyk* János³ 1500 kötetes könyvtárát, *Woititz* Károly marosvásárhelyi izraelita kereskedő 200 forintot, *Goró* Lajos királyi hivatalos, őrnagy szép könyvgyűjteményét, Tizian híres Danae-jának művészi másolatát, régipénzgyűjteményét és 40 darab aranyat nyomó arany emlékpénzt ajánlotta fel.⁴ *Kovács* Miklós⁵ erdélyi római katolikus püspök 5000 frtot, *Reinbold* Ignác⁶ orvos Zalatnáról római régiségek rajzait, *Ágotha* János festő-tanár képeket, *Barra* István⁷ orvos mintegy 200 régi pénzt ajánlott.

Gr. *Teleki* László indítványa után a februárius 3-án tartott ülésen még bejelentették a hunyadmegyei *Baternay*-család ásványgyűjtemény- és ifj. b. *Wesselényi* Farkas könyvajándékát s másnap az országgyűlést bezárták.

Az erdélyi nemzeti múzeum ügye utóbb az erdélyi országgyűlésen még kétszer került szóba.

Két év múlva az országgyűlés rendszeres bizottmányának közmívelődési osztálya 1845 januárius 13-án tanácskozást folytatott az erdélyi tudományos akadémia felajánlásáról. Ezen tárgyaltak arról, hogy az addigi akadémikus irányú egyesületek alapjait, gyűjteményeit rendbeszedjék s ezért elhatározták az Aranka-féle két társaság és az 1819-iki tudományos társaság levelezésének és gyűjteményeinek kikutatását. Szilágyi Sándor azt írja, hogy ezzel is a múzeum ügyének felélesztése volt a cél, de a mozgalom elaludt.⁸ Mégis talán ennek lehetett eredménye az, hogy az 1843 elején fölterjesztett törvényjavaslatokra három év múlva — 1845 október 10-én — a Főkormányzékhoz királyi leirat érkezett, a mely tervek és helyszínrajzok bemutatását kívánta.

Úgy látszik tehát, hogy az udvarnál bár lassan, de mégis a magyar álláspontok és kívánalmak jutottak előtérbe.

¹ Ld. Kolozsvár város követeinek beszámolóját, Erdélyi Híradó 1843 április 7-iki 28. sz. 167. l.

² Országgyűlési Jegyzőkönyv 742. l.

³ 1842. XII. 23. ⁴ 1842. XII. 30. ⁵ 1843. I. 18. ⁶ 1843. I. 12.

⁷ 1843. I. 28. — Az adatok Országgyűlési Jegyzőkönyv 567., 569—570., 599., 618. és 662. l.

⁸ Id. czikke, a Budapesti Szemle VIII. kötetében.

A Főkörmányszék által gr. Kemény Ferencz elnöklete alatt kiküldött bizottság 1846 januárius 27-én megtartotta első ülését s gróf Mikes Jánost, Gebbel Károly Frigyes, Zeyk Józsefet, Bürger Ferencz főépítőhivatali igazgatót és Grois Gusztávot küldte ki a kívánalmak teljesítésére. Ezek a megbízásnak eleget téve, a második ülésen a múzeum, országgyűlési terem és nemzeti színház ügyében megtették előterjesztésüket.¹ Bizonyára elment Bécsbe a felterjesztés is. Az ügy még sem nyert elintézését. Talán a bürokrácia késedelme nyelte el, vagy az udvar és a kancellária taktikából késleltették, az 1841—43-iki országgyűlésnek az ügygyel kapcsolatos kellemetlen emlékei miatt. A késés igazi okait homály fedi még, de tény, hogy kedvező döntés nem történt.

Az országgyűlés azonban nem vette le gondját a múzeum és a vele kapcsolatos más két törvényjavaslat sorsáról s 1847 november 3-án ezek érdekében felírt az uralkodóhoz. Sürgette a szentesítést, hogy a múzeum oly lelkesedéssel felkarolt ügye kedvezően dőlhessen el s óhajtotta, hogy az alapítók és adakozók megnyugtatóra a felajánlott nagybecsű tárgyak biztos helyre tétessenek és közhasználatra minél előbb elrendezhetőek legyenek. November 9-én több felíratra választ kérő újabb fölterjesztésében ismételtelen kedvező elintézését kérte a múzeum sorsának.²

Az országgyűlést azután nov. 10-én berekesztették s az 1848 májusban összegyűlt erdélyi országgyűlésre az ügyben válasz nem érkezett. Május 30-án kimondták az uniót s a csakhamar bekövetkezett 1848—49-iki események az erdélyi nemzeti múzeum terveit elsodorták és eltemették.

Kelemen Lajos.

¹ Mike Sándornak Székelykeresztúrra került irományai közt meg van a Főkörmányszék által kirendelt bizottság két folytatólagos jegyzőkönyve. Az első januárius 27-ről kelt, a másodikban a jegyzőkönyv feje — az ülés ideje, jelenlévői — számára a hely üres s így az sem tudható, hogy a bizottság mikor és kikkel tartott ülést. Mindenesetre még az év folyamán, mert az első ülés utasítást adott, hogy „a teljesítendőket teljesítvén, e tárgyban teljesen kimerített tudósításukat mentől előbb terjesszék a bizottság eleibe“. Ha a térképek beszerzésére, rajzok készítésére, a Bánffy-ház megvizsgálására s jelentés írására szükséges időt számítjuk, úgy a második ülést 1846 tavaszára tehetjük. Ha most tekintetbe vesszük, hogy a törvényjavaslatok fölterjesztése után 3 évre jött vissza az első válasz s az 1846—47-iki erdélyi országgyűlés viszonyait ismerjük*: úgy a késedelem nem érthetetlen, legfennebb jellemző. A múzeumra nézve különben a bizottság egészen az 1842-iki bizottság álláspontján maradt. A Bánffy-házat múzeumul alkalmasnak találta, az átalakításokra 10.600 frt költségelőirányzatot kért s tervezett 71.000 rirt vételárát méltányosnak ítélte.

² A felíratok egész terjedelemben közölve az Erdélyi Híradó 1847 november 25-iki 303. és a december 12-iki 308. számában, 758. és 798. lapon.

* Röviden Szalay—Baróti: Magyarország története IV. k. 438—440. l.